

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И УМЕТНОСТ.

УРЕЂУЈЕ ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 4.

У НОВОМ САДУ 24. ЈАНУАРИЈА 1885.

ГОД. I.

ДВЕ ПЕСМЕ † ЈОВАНА ГРЧИЋА-МИЛЕНКА.

(ЈОШ ДОСАД НЕШТАМПАНЕ. *)

ИЗ „ПРОЛЕЋА“.

ДВЕ ГРАНЧИЦЕ.

Прелетеле преко мора
До две тичице
И пренеле преко мора
До две гранчице.
Једној тици преко мора
Грана увела;
Друга грану преко мора
Сретно пренела.
Обе тице баш на моје
Село падоше,
Баш над мојом кућом 'вако
Зборит' стадоше:
„На дом овај спустићемо
Грану увелу,
А суседу однећемо
Грану зелену.“
Ја зачућен с прага слушам
Обе тичице,

Па размишљам, шта ће бити
Од те гранчице.
Кад ујутру — авај туго! —
Данак освану,
А мом брату мала ћерка
Болом издану!
Ну суседу зелен-грانا
Боље годила:
Преконоћ се њему мала
Ћерка родила!

*

Ој, ви тужне и жалосне
Моје тичице,
Не носите дому моме
Свеле гранчице!
Та у њему туге има
Доста и тако! —
Кад на туге све помислим,
Бих се заплак'о!

ИЗ „ПЛАМЕНОВА“.

ЗВОНО.

I.

Зад на кули звон о дрхти
И поздравља празник свети,
Сваки звук му тица мила,
Што у моје срце лети —
Тице разумем!

Па кад звон о и умукне,
Не умукну тице моје,
Већ и даље у срдашцу
Славу вишњем богу поје —
Славу разумем!

*) Доносимо ову посмрцад Миленкову, које као да има вавда још у убавом Череввићу и околини. На „Пламенове“ је много држао сам песник — види се то из завршне речи к издању његових песама, што је угледало света 1869. у Бечу — а ево је и ова песма, у „Пролећу“ још нештампана, лепа и сасвим пристала уз штампане друге своје. Поштовани грађанин Череввићки, г. Ђ. Николић, пријатељ Миленков од младости, био је толико добар, те нам је уступио горње песме, које су спеване на гесп. Ђокином „Павлишу“, где се Миленко најрадије бавио, кад је бивао у Череввићу. „Павлиш“ је виноградом засађено брдо у Череввићком атару, подножје му пере Дунав а глава му производи вино у изобиљу. Врло леп положај, чаровна околина учинила је те је бујни младић изабрао „Павлиш“ за свој песмостан. Захвални г. Николићу умољавам о и све остале пријатеље Миленкове лире, да сачувају и на јавност издаду све, што им се од Миленка нашло: та то иште од нас пијетет према покојнику, то захтева од нас дужност према књижевности нашој

волеш; љубити прву, изводити на пут другу и затим — погрбљен од старости и година — раставити се са овим рајем, што се зове живот, са убеђењем, да су у њему остала твоја деца — то је прошлост обичног човека. Друкчија је историја државника. То је узвишен живот, пун сјајних али и страховитих противности: борбе и победе, проклетства и благослова, и то све за срећу других. Горка је то чаша, али, опростите, господо, ја сам нешто сувише узбуђен“ — рече и поново се завали у своју столицу, а некакав злобан осмеј затрепти му на лицу.

„Ти си несретан, сине!“ — закрешта из буцака нечији глас. Сви се тргосмо изненађени. Пред нама је стајала висока, погрбљена, стара жена. Све је одело на њој било подерано и састављено од некаких чудних и разноликих закрпа, на глави није имала веса, седе власи пале јој по лицу и плећима а босе ноге дрктале су јој од зиме и старости. Нико није смотрио, кад се упуњала у кавану...

„Јесте!“ — рече — „То ти читам на лицу... Баба није учила школе, баба не разуме књиге, али има нешто, што уме да чита, то је: лице и длан. Са лица чита прошлост, а са длана будућност. Пружи длан, сине“...

„Ха, ха, ха!“ — насмеја се државник. — „Каква сретна мисао! — Доцнија поколења имаће забаве и муке, док науче напамет, како је мени, чувеном државнику, врачала непозната једна врачара у кавани тој и тој, а историци ће се гложити: јесам ли веровао у њене враџбине или не. Ха, ха, ха! То је забавно“ — насмеја се и пружи длан.

Сви ућутасмо: и заиста, ако је баба та умела прочитати што на длану човекову, шта ли је онда могла прочитати на оваквом длану? Међутим је цела ова група изгледала веома фантастично. Државник, окићен сјајним орденима, који се блистају, пружио длан, баба, погрбљена од старости, коштуњавом и леденом својом руком ухватила за његову облу и меку, около њих неколико младих људи, зинули од чуда, а свуту занимљиву групу осветљава слабо светлцање једног јединог жишка, помешано са месечевом светлосћу, што је сијала с поља кроз прозоре...

„Ха, ха, ха!“ — смејала се баба гледајући у длан. — „Смеј се и ти, синко. Кад ја могу, што не би ти, теби је лако. Ево длан ми каже, да си ти неки велики господин, највећи од свију, први до цара! Јесте, јесте! Тебе сви

поштују, клањају ти се и — боје те се. Али шта је ово“ — рече замишљено гледајући у длан — „ова крвава пруга!...“

Сви и нехотице погледасмо и заиста, на белом државниковом длану црвенила се као крв једна пруга...

„Пуштај!“ — узвикну државник и хтеде истргнути своју руку, али баба је чврсто држала, а страховити њен поглед, управљен за часак на његово усташено лице, имао је неку чудновату силу: рука његова остаде у њеној.

„Јесте“ — рече баба — „ево, стаза је ово крвава, путеви су ово страховити: ова крв, што се са твога длана пуши, то је људска крв... Не трзај страшљиво руку: ево слике жртава твојих...“

И заиста се као под неком непојамном мађијоничком силом, гдегод је показала прстом, виђале на овом длану чудновате прилике: људи, којима је из отворених рана на грудима текла румена крв, неки су били ослепљени, неки рукама удављени а неки су опет у руци држали своју рођену главу, из које је потоком лила крв... Државник побледио од страха и ужаса, па са укоченим очима гледа те страховите прилике...

„У... у... у!“ тресла се баба од зиме и страха... „То је велика добит за великог човека, као што си ти: што више жртава, више славе... у... у... у!“

Државник склопи очи од ужаса. Ми ћутасмо укочени од чуда.

„Хеј, хеј!“ — кречала је баба, гледајући и даље у длан — „ово нисам видела, ово је најлепше: отвори очи и ти, синко, па се насмеј: ово је круна твојих дела —“

Погледасмо и ми на тај страховити длан: учини нам се, као да видимо тамо слику младића једног; његов сањалачки поглед као да је и сад, после смрти, имао у себи неке не-обичне ватре...

„Ха, ха, ха!“ — церекала се страховито баба — „длан ми твој прича, сине, да су некада живила два брата, један старији, други млађи; један зао, други добар; један је љубио лаж, други истину; један је носио у своме срцу пако, а други рај; један је налазио у људима непријатеље а други браћу Ево“ — рече, показујући на длан, — „два пута: овим кривим и страховитим пође старији, а овим чистим и светлим путем, пуним части, пође млађи...“

Баба за часак ућута и погледа у лице државниково: лице је то било испуњено неким

чудноватим ужасом: укочене је своје очи државник упр'о на бабу, па у један мах дрекну:

„Моја мати!“

„Лажеш, несретнице!“ — викну страховитим гласом баба и баци из своје руке његову. — „Ти немаш мајке ни оца, пријатеља ни друга, од данас ће те се цео свет одрећи — братоубице! Сина мога, а брата свога убио си, да би се допао онима, код којих си се надао користи од тога: његов чист и светао карактер обојима је био на путу: он је проповедао љубав, а ти мржњу: он је састављао људе као браћу, а ви сте их растављали као душмане; он их је увађао у рај, а ви у пако и — твоја га рука уби. Мој син је погинуо од твоје руке, гадни братоубице! На твојем је челу жиг Кајинов — проклет да си!“ — и подиже своју суву коштуњаву руку у вис, као да је хтела са неба да прихвати страховиту освету и да је сруши са својом клетвом на главу несретникову.

Државник се стропошта на своју столицу, а у исти мах уђе у кавану слуга, јављајући, да су кола готова. Погледасмо: бабе не беше нигде, нестало је на необичан начин, као што се и појавила. Посрћући подиже се државник са своје столице, пружи руке према нама, изгледало је као да је тражио опроштаја, али се

ми сви устрашено тргосмо даље од њега: нико се од нас не смеде прихватити оног страховитог длана. Мало затим кола се кренуше и ишчезоше са њим у помрчину.

* * *

После три дана читао је свет у новинама, да се тај славни и чувени државник напрасно разболео и да је умр'о. Хвалиле су га новине, да је био колико великог положаја, толико великог и карактера; говориле су, како ће се његова појава забележити у историји као једна од најсветлијих, јер је био даровит државник, вредан чиновник, правичан старешина, а завршиле су овако: „Благо теби, народе, у чијем се крилу овакви синови рађају. Вечна слава и хвала покојнику!“

Нисам могао а да не узданем, кад сам то прочитао.

Историјо, историјо! знаш ли ти, да ће свет једнога дана свратити погледе своје са увенчаних глава твојих јунака и на њихове крваве дланове? . . .

* * *

О оној чудној врачари нити што чух, нити је видех више, али сам много размишљао: ко је то био? мати државникова или —

?

Увоја љубав, чедо моје!
Да верујем у њу збиља?
Да те црне очи твоје
Мене хоће као своје;
И да груди, пуне миља,
У страсноме таласању,
У жељноме уздисању
Сваки часак нагло броје:
Самном да се слубе, споје!?

У погледе жарке, нежне,
У те усне, у те рујне,
У те руке пуне, снежне,
У мирисне груди брежне,
И пољупце твоје бујне,

Да верујем и да ћутим!?
И блаженство тек да слутим,
Што спасава, узвишава,
Што загрљај обећава!?

Стрепим и од замишљаја,
Стрепим, душо, горем, бледим.
У вртлогу осећаја,
На догледу тога раја
Тебе не смем ни да гледим.
Јер ти око ћутке збори,
А што збори, то ме мори,
Тим се сладим, тим се трујем,
— — Ја у љубав сад верујем!

h.

РАЗНИ ПУТЕВИ.

ПРИПОВЕТКА МИЛАНА САВИЋА.

(Наставак.)

III.

Утра дан око десет сата седео је Милић у редакцији „Заточника“, повећој соби при земљи, и прегледао је писма и новине, које су последњом поштом на уредништво стигле. Где

која важнија места у немачким и мађарским новинама означио је оловком, и кад је прегледао који лист, преда га свом сараднику, једном младом човеку, који је стајао за оближњим високим столом, са примедбом, да означено саопшти под овом или оном

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

рубриком. Костић, сарадник „Заточника“, примао је свагда новине, и положио их је по реду, како ће коју белешку да напише, те тако да се по истом реду и штампа. Милић је наставио своје прегледање, и сад је прешао на писма, и читао их је редом. При читању једног писма трже се мало, и поче нагло да га довршује.

— Господин Костићу, рече и окрене се овом, шта мислите, шта стоји у овом писму? И он покаже том приликом Костићу оно писмо.

— Немам појма, господине, одговори Костић.

— Градачка омладина у споразуму са бечком шаље ево позив на целокупну српску омладину ради јавнога састанка у Новом Саду, рече Милић. Шта мислите о том?

— Ја мислим, да је то ствар од крајње потребе, одговори Костић, и да је та мисао као што треба. Ево, потискују нас са свију позиција, наша је борба очајна, али не треба да напустимо наду у бољу будућност, а омладина је наша будућност.

— То мислим и ја, рече Милић озбиљно. Имате потпуно право. Ако слагачки шегрт дође по рукопис а ја не бих био овде, подајте му овај проглас и реците му, да се мете на чело листа. Бољег уводног чланка не бисмо могли имати. У идућем броју написаћу већ свој коментар, а за сад је доста, кад изјавимо у листу, да се у начелу слажемо са прогласом, и да га препоручујемо сваком сународнику. Хоћете примити на себе, да напишете ту белешку?

— Здраве воље, одговори Костић.

— Ја имам друга преча посла, а нећу да га одлажем, настави Милић. Ови дописи могу ући у сутрашњи број, ако има места, ако не, могу и доцније. Збиља, од прилике по ступца резервирајте за позоришни реферат, који ће после подне стићи у редакцију.

У тај се мах отворе врата, и у собу уђе доктор Лукић и поздрави се и с Милићем и с Костићем.

— Дошао сам, да кажеш оно, што си ми синоћ обећао, рече и седе на кожно канапе.

— Овде то не иде, одговори Милић, може нам когод сметати. Боље ће бити, да идемо у шетњу. По каналском насипу нема никог, хајдмо тамо; и време је пријатно, пролеће је већ отело маха.

— Не марим, рече Лукић и устане.

Оба се пријатеља опросте са Костићем и оду. Кад су били на улици, упуте се у променаду, за тим прођу мимо паробродске станице и ступе на дунавски насип, који је у своме наставку био и каналски. Док су тако корачали, нису проговорили ни речи, и тек кад су прошли станицу, поче Милић:

— Обећао сам ти синоћ, да ћу ти признати, зашто сам у прошли број уврстио ону рецензију.

Пре свега морам ти рећи, да сам је написао сам, друго, да је ту драму написао Светозар Машић...

— Шта! Машић? рече Лукић.

— Да, Машић, одговори Милић, а ту сам тајну дознао од Љубице Живковићеве, која је опет докучила то из понашања Даринке Влајковићеве. Ти знаш, да Машић одлази у ту кућу, и, као што ми се чини, у некаквом песничко-љубавном одношају стоји с том девојком. Сад како му драго. Али сад долазе моји аргументи. Драма је пуна лепих и песничких мисли, то нема сумње, и Машић је песник, који ће временом одлично место заузети на српском Парнасу; али то није доста. У садашње доба песници су нам врло излишна роба, ми потребујемо озбиљне борце, а ја сам уверен, да би Машић био у првим редовима њиховим, кад би напустио излишно поетизирање и кад би се посветио народној ствари. Он влада пером као мало ко, интеллигентан је као мало ко, те сам с тога својом преоштром критиком хтео да га одвратим од ружичасте беспослице, и да га натерам, да се баци на политично поље. На послетку нека пише песме и новеле, али нек има у њима дубље тенденције, а не само љубавне језгре. Но, као што видим, мој је метак прешао мету, и јучерашњи успех његов потврдиће га у његовом раду, и одвратиће га, ако и не од ствари, а оно бар од листа. То нисам хтео, и сад ми је жао, што сам написао такву критику. Требао сам бити блажији.

— Па шта мислиш сад радити? запита га Лукић.

— Мислим написати рецензију под другом шифром, бајаги, пише је друга личност, и у тој рецензији хоћу на пријатељски начин да му кажем, да је политична борба његов прави позив, и, ма да је драма иначе лепа, опет не треба изгубити из вида важнију пошту, а та је политика. Замераћу даље писцу пређашње критике а у примедби написаћу notiцу од стране редакције, у којој ова изјављује, да се са овом критиком слаже. То је све до душе глађење и дотеривање, али шта знам радити, кад сам забасао. Том ћу приликом рећи и коју похвалну о глумцу Дражићу, те тако и њега измирити.

Доктор Лукић није дуго рекао ништа на те речи, само је одобравајући климао главом.

— То ће бити најпаветније, рече напослетку, учини, као што си намислио. И ја сам твога мњења, да треба Машића задобити, али бих му ипак оставио и песничко поље; јер, брате, ни дивљаку не може тамница биги тако ужасна, као правом песнику сапутани полет. Песма је одушка његовог осећања, а политична дискусија нека буде одушка његовог уверења, разума и начела. Хо, како си ме

изненадио тим, што си ми рекао, да је Машић написао „Мученике“. Ко би се томе надао!

— И ја сам се изненадио, ма да сам га знао, рече Милић, и ма да сам знао, да пише песме и приповетке. Та још као ђак био је све нешто у заносу, избегавао је наше теревенке и био је сваки час заљубљен.

— Учини дакле, као што си рекао, рече Лукић, и ја се надам, да ће све изаћи на добро. Али сад хајдмо натраг. Имам да посетим још два болесника, а на ручку ћемо се наћи и тако.

Пријатељи се упуте опет у варош, и кад су дошли до редакције, уђе Милић у њу а Лукић настави свој пут. Чим је Милић ушао, сео је за сто и почео је писати реферат о позоришту. У неколико кратких потеза опровргнуо је пређашњу критику, истакао је лепоту драме и исказао је своју жељу и паду, да ће песника, ма да га не зна, наћи и на озбиљнијем пољу. Дражића је похвалио и замерао је пређашњем критичару. Кад је написао тај реферат и своју примедбу као уредник додао, однесе рукопис сам у штампарију и предаде га штампару с молбом, да га даде поузданом слагачу, који неће издати тајну ту.

— Једим се, говорио је Милић у себи, кад је излазио из штампарије, што сам ту ствар тако извео. Немило ми је то шеврдање и то лавирање, и да се не надам зацело, да ћу Машића задобити за нас, не бих био ни почео а камо ли да сад гладим и дотерујем, што сам учинио. Одсудан правац и чиста истина најбоље је на свету. Али сад је погрешка већ ту а гледаћу, да други пут не упаднем ни у какву. Зашто да црвеним пред собом! Као и до сад, тако ћу и од сад безобзирно таманити оно, што не ваља, али дволичну улогу не примам више на се, ма и у оваквој прилици. Мислио сам искрено, на опет. . . . Не, не, уверење моје нек ми буде кажипут, начело нек ми буде путевођа а поштење и искреност средства.

Милић је био међу тим већ на улици. Кад је прошао мимо Влајковићевог дућана, спази у њему

Машића, који се с Влајковићем таман растављао. Јави се учтиво у дућан и Влајковић га поздрави свесрдно; Машић га није ни спазио, јер бијаше леђима окренут улици.

— Свагда ми је мило, кад год видим господина Стојана Милаћа, рече Влајковић с неком топлом. Много полажем у њега. Да нам га бог поживи и да нам га одржи тако здравог и разборитог.

— А како дођосте на њега? запита Машић.

— Баш је прошао овуд, одговори Влајковић.

— Та да, он је на свом месту, рече Машић и стисне мало усне, и ја не знам, ко би га заменио, да му се што деси.

— Хм, примети Влајковић и погледи Машића, ваљда би се когод нашао!

— Боле, тешко.

— Ја опет велим, да би се когод нашао, насмеши се Влајковић.

— А ко то? запита зачуђено Машић.

— Па . . . ви, рече Влајковић.

— Ја? Е да? Нисам ја за тај посао, одрицаше се Машић.

— Та ја као велим. У осталом он је жив и здрав. Дакле, ја вас очекујем.

Машић се поклати, стисне руку Влајковићу и опрости се. Кад је био на улици, није могао, а да не погледи на први спрат, где је на прозору стојала Даринка, и махањем главе њега љубазно поздравила. И Драгиња је била на прозору, али израз на њеном лицу није био тако весело као у Даринке; била је још под притиском рђаво преспаване ноћи.

Машић је брзим корацима ишао улицом; осим синоћње сатисфакције у позоришту, имао је мало пре још пријатнију од Даринке, која му је и речима и погледима на знање дала, како је сретна, што је његов геније одржао мегдан над сплеткама и зависти, и да није било Драгиње у соби, можда би овај случај њих двоје и већма зближио, али Драгиња им је сметала, ма да се није упуштала с њима у разговор, већ је замишљено лутала за својим осећајима и мислима.

(Наставиће се.)

КУД СИ САДА? . . .

(ПЕТЕФИ.)

Куд си сада, моје слатко благо,
Лепших дана угашена зоро?

Свуд те тражим, тражим ли заного,
Ил' ћемо се можда видет' скоро?

Док у немој вечерашњој ноћи
Месец проспе своје бледе зраке:

У гробље ћу полагамо доћи,
Па ћу стати чело твоје раке.

. . . Хоћеш ли се из сна пробудити
И дићи се са постеље ледне?
Хоћеш чути, што ћу т' беседити . . .
О љубави — разговоре медне?

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Хоћеш ли се из сна пробудити
И дићи се са постеље ледне?
Да убришеш с очију упити'
Што за тобом лијем сузе бедне?

Хоћеш ли се онда пробудити
И дићи се са постеље хладне?

Хоћеш устат', хоћеш осетити
Кад ти на гроб мој пољубац падне?

Ил' гробови мртвих не враћају —
Па ћемо се тек на небу наћи?
Ил' ни ноћу ни можда у рају...
Никад више нећеш ли изаћи!...

В. Брацић

НАЈСТАРИЈЕ СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ УПОРЕЂЕНЕ СА БУГАРСКИМ.

(Наставак.)

2. Додолске песме.

Уверени смо, да многи наши поштовани читаоци знају, шта је додола и какови је обичај, кад додоле иду по којем месту. Додолске песме многи знају, и кад их на први мах прочитамо, помислићемо: „Е, па то је све јасно, што се у њима пева.“ Но можда неће баш сасвим тако бити; можда ћемо наћи у додолским песмама што-шта, да нећемо разумети, шта нам та песма каже. Не знамо, шта значи реч: дода, додола; не знамо, кога мисли ту наш народ, као и цео обичај, који нам је тајанствен својим значењем, јер крије у себи велику старину, која се протеже можда још из старе наше поганске вере, док још не бесмо хришћани.

Но пођимо одмах на посао и растумачимо додолске песме.

Добро ће бити, ако напишемо оно, што Вук Караџић пише о додолама или како се још називају: прпорушама и чаројицама.

Ево шта пише у књизи: „Живот и обичаји народа српског“:

„Неколико дјевојака, кад је суша, иду по селу од куће до куће, те пјевају и слуте да удари киша. Једна се дјевојка свуче до кошуље са свијем, па се онако гола увече и обложи различном травом и цвијећем тако, да јој се кожа нигде не види нимало, и то се зове додола, па онда зађу од куће до куће. Кад дођу пред кућу, онда додола игра сама, а оне друге дјевојке стану у ред и пјевају различне пјесме; по том домаћица или друго какво чељаде узме пун котао или кабао воде, те излије на додолу, а она једнако игра и окреће се. У додолскијем се пјесмама припијева на крају уза сваку врсту: ој додо! ој додо ле! н. пр: Наша дода Бога моли; ој додо! ој додо ле! Да удари росна киша, ој додо! ој додо ле!...“

Ево одмах две три додолске, у којима после сваког стиха треба додати: ој додо, ој додо ле!

1. Пред кућом кад игра додола.

Молимо се вишњем Богу.

Ој додо, ој додо ле!

Да удари росна киша,
Да пороси наша поља,
И шеницу озимицу
И два пера кукуруза.

2. Опет кад игра додола.

Наша дода Бога моли,
Да удари росна киша,
Да покиену сви орачи,
Сви орачи и копачи
И по кући пословачи.

3. Опет кад игра додола.

Удри, удри, ситна киша,
Ој додо ле!
Мој божо ле!

Те пороси жито, вино,
И три пера кукуруза,
И ланове за дарове
И кудељу танковију.

4. Кад иду преко села.

Ми идемо преко села,
А облаци преко неба,
А ми брже, облак брже,
Облаци нас претекоше,
Жито, вино поросише.

5. Опет кад иду преко села.

Ми идемо преко села,
Ој додо ле!
Мој божо ле!
А облаци преко неба.
Из облака претен паде,
Ујагми га коловођа.

Даље о том овако пише Вук:

„Као што у Србији иду додоле, тако у Далмацији (у Котарима) иду прпоруше, само што оне нијесу дјевојке, него момци нежењени и иду са зеленијем гранама и с цвијећем од куће до куће те играју и пјевају. Њихов се старјешина или коловођа зове прпац, и он је увијен павитином и драчом. У пјевању и игрању жене их пољевају водом гледајући, да би највећма полиле прпца; а пошто сврше пјесму и играње, домаћица ваља да их дарује вуном, сољу, сиром, скорупом, маслом, јајима и т. д., па овако што скупе, онијем се у вече часте, а што им претече, оно подијеле. Прпоруше пјевају пред кућама:

Прпоруше ходиле,
Терем Бога молиле,
Да нам даде кишицу,
Да нам роди година
И шеница бјелица
И винова лозица,
И невјеста ћетића
До првога божића.
Даруј нама, стрико наша*),
Оку брашна, стрико наша,
Бублу масла, стрико наша,
Рунце вуне, стрико наша,
Један сирчић, стрико наша,
Шаку соли, стрико наша,
Два, три јајца, стрико наша,
Остај с Богом, стрико наша,
Која си нас даровала.

Колико сам ја сад у новија времена видио у Биограду и Лозници, највише сад Циганке иду у коледу, и оне обично ишту, да им се што дарује (јер тога ради и чине тај посао; али док су Српкиње ишле у коледу, ја мислим, да су оне слабо мариле за даривање као и краљице; али прпоруше, као што показује ова њихова пјесма, чине овај посао само добитка ради. Као што су у Србији додоле и у Далмацији прпоруше, тако су у турској крајини чаројице, о којима досад ништа више нијесам могао дознати.“

Тако Вук пише о додолама, прпорушама и чаројицама.

Такав је обичај данас и у Бугара, јер и они имају песме додолске, само што не певају при крају сваког стиха: ој додо, ој додо ле!

*) Ако је домаћица врло стара, говоре јој мајко мјесто стрико, а врло младој може бити да би казали снашо и нево.

него: ој љуле! И код њих додолу зову као и у Далмацији, само бугарски: преперуга.

Ево песме додолске, коју забележише браћа Миладиновци у напоменутој издању:

О ј — љ у л е.

От Струга.

Отлетала *преперуга*, ој љуле ој!
От орача на орача, ој љуле ој!
От копача на копача, ој љуле ој!
От режача на режача, ој љуле ој!
Да заросит ситна роса, ој љуле ој!
Ситна роса берикетна, ој љуле ој!
И по поле и по шоре, ој љуле ој!
Да сје родит со берикет, ој љуле ој!
Со берикет вино — жито, ој љуле ој!
Чеинци-те до греди-те, ој љуле ој!
Јачмени-те до стрей-те, ој љуле ој!
Љенои-те до појаси, ој љуле ој!
Урои-те до колена, ој љуле ој!
Да сје рањет сиромаси, ој љуле ој!
Дрвете не со осито, ој љуле ој!
Да је ситна година, ој љуле ој!
Дрвете не со ошница, ој љуле ој!
Да је полна кошница, ој љуле ој!
Дрвете не с јашаче, ој љуле ој!
Да је тучна година, ој љуле ој!

Описујући на другом месту у истој књизи неке обичаје народне, спомињу опет обичај: Ој љуле: о ком пишу исто онако, као и код нас што је обичај. И код Бугара обуку девојку у траву и иду од куће до куће певајући при крају сваког стиха додолске песме: ој љуле ој! Идући тако од куће до куће полију своју додолу кроз прозор водом. За тим уђу у кућу и котрљају сито, те по падању сита проричу, каква ће бити година за ту кућу. У неким кућама или дају домаћи брашна или што друго, и праве част, где играју и певају. Наше прпоруше, бугарска перперуга и новогрчко: *πορπη-ροβρα* су уско међу собом спојене, јер их један те исти обичај везује.

За тај обичај знају још само Немци и Власи.

Све ово, што досада у песми чусмо, јасно нам казује, да наш народ моли Бога, да пусти из облака кишу, која ће оросити земљу, да буде плодна; да нам земља кишом наквашена роди храну. А ко је тај, што моли Бога? То је дода — додо-ле! То је неко више биће, јер оно само може измолити и изазвати кишу из облака. Та за њу кажу у песми: Ој додо ле! — мој божо ле!

Мисли се, да је наша дода у свези са рус-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ким дида, дидо, дитко, а у тима речима је корен санскритски dhi, или удвостручено: dhi-dhi, а то значи светлост и лепоту па и љубав. Стари наши Словени имађаху богињу: Весну или Ладу, а у речи Весна је корен vas, што опет означаје: светлост. Дакле наша: до́да, руско дида и старо-слов. весна или лада било би по свом значењу једно те исто, само имају на себи разне облике. Све значе светлост, по том богињу светлости. А како је светлост највише заступљена у сунцу, то су Весна или Лада богиње сунца, исто онако, као што је и Перун бог сунца. Па као што је бадњак оличен бог светлости или сунца, тако је и у до́ди — додо-ли оличена богиња светлости или сунца. Вода, светлост и топлота а нуз то и ваздух су животни елементи, без којих се не може живети, и све троје је једно с другим чврсто спојено. Па како је Весна или Лада богиња сунца тесно спојена с водом, могли се по том и појмови сунца и воде једно с другим тако помешати, те би се богиња Лада сматрала и богињом сунца и богињом воде. Помеша ли се пак сунчева топлота са водом и овлажи ли ова земљу, ево плода, који тако наквашена земља рађа. А ко је узроком, или ко даје од себе снагу живота, да земља рода доноси, које је то биће, што оживљава? Свакако богиња Весна или Лада, — још боље да рекнемо: до́да — за коју показасмо, да је исто што и Весна или Лада. По том је дода неко више биће, што оживљава и што се расплођава.

Ми би пак мислили, да би другим путем пре дошли до zgodног значења, што је у корену речи: дода. Не мислимо, да би zgodно било потраживати корена тој речи у санскритском: dhi, јер првобитни вокал i, никако не иде у исти ред, у ком је o — од корена до-да, пошто самоглас o иде у ред a самогласа. Дакле можда би могао пре бити корен: dha, који значи: дојити. Корену dha додан је део корена dъ, који значи радњу, делање. Додавши дакле d корену dha+d, и к тому a као обележје женскога рода, долазимо тако до речи: дада — дадиља. Са дојењем пак спојена је влага — као и са кишом. То млеко — ту влагу даје земљи богиња дода, која према том мора значити биће, које влагу,

кишу земљи шаље, па одојивши земљу, оживљује ју, и она се расплођава, јер рађа храну. Да је наша дода збиља неко више биће, потврђује нам и сама народна песма, кад нам пева:

Удри, удри, ситна киша,

Ој, додо ле!

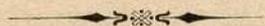
Мој божо ле!

Исту богињу наћићемо и код старих Грка и Римљана. Код Грка зваху је Афродитом. Она беше богиња лепоте и љубави. Поштоване ове богиње дође из Азије у Грчку. Афродита беше исто, што и сирска богиња Астарта, у којој је оличена моћ природе, која се расплођава и рађа, која влагом ствара сваки живот на земљи, ал је код Грка примила на се сасвим нешто друго, јер постаде народним божанством. Али првобитно своје азијско — домаће значење није ни у Грчкој изгубила, јер је поштоваху највише на обалама морским и острвима, која су свуда наоколо опточена морем, па како мишљаху стари Грци, да је она постала из морске влаге, увек је зато и спојена с морем, с водом. Осим тога посветише јој стари Грци као богињи љубави: мирту, ружу и јабуку, за тим мак, голуба, врапца и зеца као знакове плодовитости, и као богињи мора: делфина. Римљани називаху Афродиту именом: Венус. Испочетка нису Римљани о Венери мислили оно, што доцније мишљаху. У први мах беше им Венера богиња вртова, богиња пролећа и свега онога, што ниче, буја и цвета.

Из овога само, што рекосмо о азијској Астарти, грчкој Афродити и римској Венери, јасно је, да је Астарта, Афродита и Венера исто, што и наша Весна или Лада, а још боље да рекнемо, да су исто, што и наша дода; јер као што нам оне знаменују плодовитост у природи, тако нам и дода својом молитвом, својом речи, која је тако снажна, да нам воду с неба на земљу пусти, тим ствара напоследку плодовитости рађање земље.

Не значе ли нам дакле овако додолске песме много више, него кад их у први мах прочитамо?

(Наставиће се.)

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

КАКО ЈЕ УНУТРА У ЗЕМЉИ.

ОД М. ПЕТРОВИЋА

Знање наше о земљи развијено је данас у врло високом степену. Ко погледа новије мапе, па их сравни са оним из почетка столећа, које су биле пуне белих неозначених места, видеће одмах велики напредак, што га је у наше време учинио земљопис. Ипак не можемо још да се поносимо, да познајемо целу нашу земљу. Поред свеколиких жртава у животу и новцу остали су нам још једнако непознати велики простори земље на њеним стожерима или половима. Није нас страх, да ће тако увек остати С истрајношћу, која је достојна дивљења, продиру сваком годином све више на север Американци и Енглези, Руси и Немци. Уздајмо се, да ће њиховој племенитој утакмици поћи најпосле за руком, да уклоне и последња бела места са наших мапа.

И кад то буде, хоћемо ли онда моћи рећи, да познајемо сасвим нашу земљу? Зна ли онај, шта је наранца, ко је видео само њену површину? И знаш ли, шта је у књизи, од које си видео само корице? Што људи знају о земљи, то је њена површина, њене корице, дакле само њен спољашњи део. И зар ће се на том познавању завршити наш интерес за земљу? Ко тако мисли, не зна, да знање нема граница, на којима би се могло застати. Знање је круг без обима, као што је без обима и тежња за знањем, која је човеку урођена. За то су људи од вајкада ишли за тим, да рашире своје знање не само о површини земље, него да сазнају што и о њеној унутрашњости. Од векова занирала је мисао човечанска у њезине дубине и стварала себи слике о утроби земљиној. Рударске приче у свију народа сместиле су тамо силно благо и брадате човечуљке, да га чувају. Ти баснословни духови живе и благују дубоко у земљи у дивним пештерама, које у место сунца осветљава сјај злата и сребра. Колико сретне деце, колико људи, који се заносе маштом, нису већ пожелели, да виде тај подземан и ипак тако раскошан свет?

Тако је некад машта старијих векова смештала чудновате слике и на површини земље. Данас су све нестале, јер немамо више нужде, да се горе на земљи ослањамо на машту. Неће ли тако нестати пред бољим сазнањем и подземне палате и њени срчани чувари?

Како су људи по нали површину земље?

Путовали су по њој. А може ли се путовати и унутра у земљу? Донекле се може; и силажење у рударска окна није ништа друго него путовање унутра у земљу. Ни горе на земљи не путује се увек

лако. Високе планине, бесне реке, непролазне шуме, отровне животиње и љуте стреле урођеника заустављају путника на сваком кораку. С тога је и требало тако дуго времена, да се пропутују сви крајеви на земљи. Кад се путује у земљу, онда долазе друге, али много силније препреке. Мора се градити цеста у тврд камен, т. ј. морају се копати ходници у земљу, што је већ по себи тешко, а куд камо је теже чувати их, да се не зароне под грдним притиском горњих маса, који бива све већи, што се дубље силази. Те и још друге неприлике отештавају јако продирање у земљу. Највећа дубина, до које се до сада дошло, износи једва 1300 метара, а како је то мало, кад се помисли, да 5000 пута толики пут треба начинити, да се дође до средине земљине. Са напредовањем технике продреће се на сваки начин још дубље, али је слаба нада, да ће то бити знатно даље, јер у већим дубинама је не само јако топло, него је врло тешко и обнављање ваздуха, без којег не могу људи да живе.

Кад човек дође у неку страну државу, онда може обично да суди већ по ономе, што види при улазу у исту, шта има даље да очекује. И овај сразмерно мали пут унутра у земљу можда нас је ипак чему научио? Без сумње, и ево, шта се до сада сазнало из тих путовања.

Топлота од сунца не продире далеко у земљу, она греје само њену површину. Што се дубље силази у земљу, у толико се мање примећавала утицај спољашње топлоте. Најпосле се дође до једног слоја, у ком је зими-лети једнако топло. Тај слој непромењиве топлоте или температуре налази се под сваким местом на земљи, само не лежи за свако место једнако дубоко. Средња дубљина тога слоја износи око 20 метара.

Кад се сада од слоја непромењиве температуре силази дубље, онда бива опет све топлије. То показује, да је земља по себи топла. Она је ту топлоту себи очувала из пређашњих времена свога развитка. Како се земља још непрестано хлади и тим хлађењем своју топлоту непрекидно губи, то можемо закључивати, да је она била пре много топлија и да и слој непромењиве температуре није лежао увек једнако дубоко у њој, него да је пре био ближи површини.

Не може се поставити постојана мера, у којој топлота са дубљином расте. Она није на сваком месту иста. У Немачкој расте топлота у средњу руку на сваких 50 метара дубљине за 1 степен.

Кад се дакле од слоја непромењиве температуре сиђе за 50 метара дубље, онда порасте температура за 1 степен, за даљих 50 метара дубљине опет за 1 степен и т. д., тако да је све топлије, штогод се дубље силази. Али приметити ваља, да се мора мало дубље од 50 метара сићи, да се повиси температура за други степен, за трећи степен мора тај пут бити још дужи и т. д. То ће рећи, да топлота све спорије расте, што се дубље у земљу улази или да све већа растојања одговарају повишењу температуре за један степен. Ипак расте топлота постојано према средини земље и с тога се мора узети, да она унутра у земљи — и ако у много већој дубљини него што се пре мислило — достиже изванредно високе температуре, које далеко превазилазе тачке топљења свега камења, које нам је познато. Кад с тим у вези помислимо још на усијано-течне лаве, што их вулкани из себе избацују, онда нам се тако рећи сама собом намеће претпоставка, да земља наша није унутра чврсто тело, него да се њена унутрашњост мора налазити у течном, истопљеном стању.

Тако су мислили скоро искључиво и старији геолози. Узимало се, да наша земља има сарамерно танку чврсту кору око 89—120 километара (10—15 миља) дебљине, а даље унутра да је у усијано-течноме стању. Међутим је та представа о земљи данас од скоро свих геолога на гласу напуштена. Није, да је поборника исте са свим нестало, од времена на време подиже се још по који важан глас за њу, али до старог угледа не долази она више. Са много духа и знања бранио је у новије доба ту стару теорију и др. *Буро Пилар*, садањи ректор загребачког свеучилишта.*)

Али важни астрономски и физикални разлози говоре баш напротив за то, да је земља наша кроз и кроз чврсто тело. Како се то може довести у склад са растењем топлоте према средини земљиној? Истина да топлота унутра у земљи достиже ужасну висину, али колика је управо она, то не знамо, а исто се тако не може позитивно да каже, какав је њен учинак унутра у земљи, јер температура, при којој се тела топе, не зависи само од топлоте, којој су изложена та тела, него и од притиска, који утиче на њих. Ту постоје у главном исти закони, који су нам познати за кључање, где такођер прелазе тела из једнога стања у друго, и

*) У свом делу: „Grundzüge der Abyssodynamik, zugleich ein Beitrag zu der durch das Agramer Erdbeben vom 9 November 1880 neu angeregten Erdbebenfrage, von Dr. G. Pilar o. ö. Professor der Mineralogie und Geologie an der kroat. Franz. Josef-Universität zu Agram. Mit 31 Zinkographien. Agram, Commissions-Verlag der Universitätsbuchhandlung (Albrecht et Fiedler) 1881.“ Бел. 8^о с. 220.

то из течног стања у ваздушасто стање. Кажемо н. пр. да вода кључа на температури од 100 степена, али то вреди само за обични ваздушни притисак, који влада на површини земље. На високим бреговима је тај притисак мањи и с тога кључа тамо вода много пре. На Монблану не може н. пр. да се скува месо у води у отвореном лонцу. Кад се у какво стакоце улије мало воде и после се из њега исцрпе ваздух, па се одмах затопи (затвори), да не може нов ваздух да уђе унутра, онда вода у том стакоцету кључа одмах, чим се стакоце само у руку узме. Овде не утиче на воду никакав притисак или врло мали, и с тога је већ природна топлота руке довољна, да произведе прелаз из течнога стања у ваздушасто. Таква стакоца продају се сад и по дућанима као омиљене сиграчке за старију децу. Отуд видимо и то, да кључала вода не мора да буде увек и врела.

Обратно може вода да се загреје и преко 100 степена, а да не кључа, само ако се притисак на њу повећа. То је случај у затвореним лонцима, где пара, која се у почетку развије, притискује на воду и тим кључање задржава. Кад се поклопац подигне, почне вода нагло да се испарава великом силом. Под именом Папинови лонци могу се купити метални сутови са поклопцем, који добро заптива. У тим лонцима може вода тако јако да се загреје, да се у њој кости раскувају у кашу.

Као што зависи од притиска прелажење из течнога у ваздушасто стање, тако исто има притисак утицај и на прелаз из чврстога стања у течно т. ј. на топљење. За сребро се н. пр. каже, да се топи на температури од 1000 степен. Али и овде ваља додати: при обичном притиску ваздушном. Ако је притисак на сребро већи, онда мора оно јаче да се загреје, да дође до топљења. Помислимо сад на грдан притисак, ком су изложена тела унутра у земљи и онда ћемо себи лако разјаснити, да сребро у земљи може бити топло 3—4000 степена, па да се ипак не истопи, него да остане у чврстом стању.

Видели смо дакле, да растење температуре унутра у земљи не условљава уједно и топљење, јер са топлотом расте и притисак. Међусобан одношај њиховога растења није нам познат, али је вероватно, да притисак већма расте него топлота. С тога можемо истина рећи, да је земља што дубље све топлија, да можемо и то тврдити, да је у њеној средини ужасно топла, али тврдња, да је унутра уједно и истопљена или, као што се вели, усијано-течна, та тврдња није на претходноме основана. Видећемо доцније, како се ипак могу да разјасне течни избацаји вулкана.

И Н Д Е К С А К

КУЛТУРНА ПИСМА „СТРАЖИЛОВУ“.

1.

Реформе у Текелијином заводу. — Божићна слава. — Жеља Текелијина.

Познато је нашем свету, да је руковање Текелијиним стипендијским фондом одузето од „Матице Српске“ и да је прешло привремено у руке државне власти, која је управу и надзор „Текелијиног завода поверила „Српској православној општини у Пешти“. Општина управља заводом тим преко нарочитог „Надзорништва“, које се састоји по „Уставу“ из 12 особа — и састаје се редовно сваког месеца, те води бригу о томе заводу. Надзорништву томе био је од год. 1880. па до јесени 1884. председник саборски посланик г. Милош Димитријевић. У време његове управе падају важне реформе, заведене у корист Текелијиног завода. Ради што већег образовања Текелијиних питомаца уче се питомци ево већ трећу годину *француском језику* о трошку завода. О здрављу питомаца састарано је тиме, што је Текелијин завод снабдевен *водоводом* и отуд свежом филтрованом дунавском водом; што су све просторије завода зановљене *новим мазом и патосом*; што ће се данас сутра украсити *новим zgodним намештајем*; што је *заводско дворниште паркирано* те је лети здраво и зелено бавилиште за питомце Текелијиног завода и другове њихове и напоскон што су питомци дужни по три вечера у недељи дана да се вежбају у овдашњем „Народном гимнастичком друштву“ у *систематском гимнастиковану*.

Питомци Текелијиног завода. њих 18 на броју, учили се досада на овдашњем свеучилишту правничкој, медичкој и професорској струци — за време Димитријевићеве управе израдило је надзорништво дозволу у државне власти, да се у Текелијин завод могу примати и *техничари*, који се уче на Јосифовој политехници у Пешти. Сава Текелија је за живота свога подарио стипендију своју двојци слушаца „геометријског одељења“ свеучилишта; то је чинила и „Матица Српска“. док је то одељење постојало на свеучилишту — али кад је за тим техника пренесена у Будим, није се Текелијина стипендија више давала техничарима. Но данас је техника опет у Пешти, уређена као техничко свеучилиште и *од лане*, након 40 година, уживају опет *техничари* Текелијину стипендију.

За управе Димитријевићеве заведена је у Текелијиним заводу још једна установа, која много допри-

носи образовању Текелијиних питомаца, а то је: „*Читаоница Текелијиног завода*.“ — Она је постала братском заједницом и удруженом снагом Текелијиних питомаца и њихових другова, — а потпором завода. У заводу је у то име уређена нарочита питомачка дворана и у њој је изложено за читање неких 15 забавних и поучних листова, које држи заводска библиотека — а уз то 10 разних политичних листова, које претплаћују месечним прилогом од 1 фор. питомци и другови им слушаоци универзитетских наука. У тој дворани држе се сваке друге суботе вечером *књижевни састанци* Текелијиних питомаца, на којима се читају разни састави и држе јавна предавања и води дискусија о њима. Састанке ове походе и други српски ђаци.

Текелија је смерао да васпита заводом својим даровите и сиромашне синове свога народа, не само да буду честити и учени људи, врсни синови отаџбине, него да буду уједно и *добри православни Срби*. У то име наредио је Текелија, да питомци његови походе марљиво богослужење у *српској православној цркви*, да, колико им је могуће, доприносе *лепоме појању* у тој цркви.

Искуство је посведочило, да Србе, који су далеко од језгре свога народа међу туђим светом — *црква сама* није кадра да одржи у српском православном духу — ако јој у томе послу не помаже и *кућа, породица*, у којој српски нараштај одрашћује. У овом крају имамо на жалост многих примера, да је туђа школа, туђ језик, туђ јавни и друштвени живот претопио многе српске синове у себе, те су они само још *по имену* Срби. То је све отуда, што се наше српске куће, српске породице нису бринуле, да у своје крилу негују и очувају српски језик, лепе обичаје српске — што нису једном речи предисале кроз и кроз *српским православним духом*.

Подешен је дакле смер неумрлог народног добротвора Саве Текелије, када је за управе г. Милоша Димитријевића заведено, *да се у Текелијиним заводу слави Божић по српском православном обичају*. Божићна је слава највећи, најлепши и најтоплији празник у српској кући и српској породици. Миље и радост, која се о ба њем вечеру и о великом божићњем дану распе по српској кући, кадра је да

загреје српску кућу дуго, а кад се оно из год у год расипа по кући, кадро је да ту кућу прекали и очеличи те подржи у српском православном духу. Да се није бадњак, слама, божићна свећа, здравље, богиња, чесница и све оно друго, што иде уз божићну славу и обичај, *изгубило* по српским кућама овде у туђини — много би што шта било *боље и српскије*.

Лепа божићна слава у Текелијином заводу, основана под управом Милоша Димитријевића, одржана је и ове године када је надзорништву завода начелник *Светозар Милутиновић*, председник наше црквене општине и судија у врховном земаљском суду. —

Лањска божићна слава у Текелијином заводу била је само скромни покушај, првином својом разгревала је срца свиколиких домаћих у заводу. Овогодишњу божићну славу прославише у Текелијином заводу не само сви Текелијини питомци, но с њима и сви другови њихови, који се у то доба овде затекоше — свега њих 24 на броју.

Да се овогодишња божићна слава могла достојно прославити, то су много допринели пријатељи овога завода, који се својим богатим и разноврсним даровима и прилозима сетише *божићне трезве* Текелијиног завода.

Приложници су ти госпође: Нана Натошевићка и Софија Максимовићка из Н. Сада; Милева Коњовићка и Јулка Вујићка из Сомбора; господа: Светозар Милутиновић из Пеште, Јефта Арадски из Суботице, др. Илија Вучетић, Миша Димитријевић и Арса Пајевић из Н. Сада; Ђорђе и Павле Стефановић-Раље из Сентомаша и Стеван Тодоровић из Сентандреје.

Имамо да приметимо овде још једну велику *олакшицу*, која је ово дана постигнута за питомце Текелијиног завода заузимањем надзорништва. У последње време ретко се догађало, да је колегија свеучилишних професора опраштала питомцима Текелијиног завода саразмерно велику *школарину и иситне пристојбе*. Одсада ће питомци завода лакше сносити те издатке, јер је министарство просвете одобрило, да им се издаје у то име саразмерна новчана припомоћ. На ту припомоћ одређена је свота од 500 фор. из Текелијиног фонда и та припомоћ издаваће се већ ове године свима, којима школарина није опростена.

Остаје напокон да објавимо српскоме свету једнодушни и одушевљени закључак *Надзорништва Текелијиног завода*, којим је оно у својој седници од 3. (15.) јануара о. г. прегло, да *помоћу Текелијиних итотомаца и других родољубивих Срба и Скрипња оствари једну од најлепших жеља народ-*

ног добротвора Саве Текелије — подизање „Пантеона“ у Текелијином заводу.

Дана 21. августа 1838. основао је *Сава Текелија* свој завод „*Основателним исмом*“ [потписаним истога дана у Пешти пред *Тошом Павловићем*, српским новинарем. Текелија наводи у томе значајном писму своје, како је „*из једне једине љубави милом ми роду*“ набавио за завод свој „*дом као народне основателство за вечноје обиталиште убогих учеников.*“ Текелија распоређује у томе писму, како да се сместе његови питомци у дому томе, наређује за тим једну собу за књижницу а „*другу за Пантеон, гди Матица заседа нија своја држати може.*“

Соба та, у којој је сам Текелија желио, да се подигне „*Пантеон*“ — јесте данашња надзорничка дворана Текелијинога завода, у којој је Матица држала толико година своје састанке, у којој се данас састају и скупштине српске црквене општине пештанске, држе седнице одбора јој и надзорништва завода.

Шта је хтео Текелија са „*Пантеоном*“, шта је разумевао он у тој речи?

Зна се по предању, које је силазило са старијих, који су с Текелијом друговали, па на млађе, који му се диве и поштују спомен његов — да је *Текелија желио, да се у заводу његовом подигне галерија ликова славних људи, који су заслужни по просвету српскога народа.*

У надзорничкој дворани Текелијиног завода има данас: 2 лика Саве Текелије, један из млађега а други из старијег доба живота његовога, малена слика, која приказује Текелију на самртној постељи дана 21 септ. 1842.. лик стрица му Петра, мала икона св. Саве и нацрт грба Текелијинога.

Колико се ја опомињем, сам Текелија набавио је био неколико ликова за „*Пантеон*“ — али биће да након смрти његове није било довољно пијетета за ову жељу његову. Год. 1861 нашао је писач ових редака на тавану Текелијиног завода више портрета, али су били већ отрули од прашине. Од ових портрета спасао је само *лик Текелијин као младика и лик матере Текелијине* — који се данас чувају у галерији „*Матице Српске*“ у Новом Саду.

Да се год. 1848. помишљало на ову галерију ликова, сведочи кредом нарисан лик *Силе Милутиновића*, који од то доба виси у заводској дворани а исписао га је *Ј. Вулетић*. II. год. академик.

Дана 21. авг. 1888 навршиће се равно 50 година Текелијином заводу. До данас је изишло из завода овога преко 200 сиромашних и даровитих синова српских, који су уживали милост Текелијину и постали њоме људи. — Нема сумње, да су и да-

нас многи Текелијини питомци у животу и да су сачували у грудима својима захвалан спомен на свога добротвора — на кућу, у којој су провели најлепше године свога живота.

Надзорништво Текелијиног завода рачуна прво и прво на Текелијине питомце, да ће они најживље поради тога, да се *бар до педесетогодишњице Текелијиног завода испуни жеља Текелијина, да се догле подигне „Пантеон“ у заводу његовом* — а рачуна се и на све *родољубиве Срби и Срикиње*, којима је света жеља овога највећег добротвора српскога народа, да ће и они прилозима својима притећи у помоћ, да се што скорије оствари ова жеља Текелијина.

У то име издало је надзорништво Текелијинога завода *позив, којим позива родољубе да прилажу добровољне прилоге на подизање „Пантеона у Текелијином заводу“* — на ову исту цел издало је и лик *Саве Текелије* снимљен са каменореза, који се налази у архиви Текелијинога завода а по нацрту чувенога уметника Крихубера у Бечу.

Данас се српске куће ресе ликовима славних Срба — себи на понос а деци својој ради угледа. Ретка је српска кућа, у којој ћеш наћи лик највећег просветнога добротвора српскога рода, Саве

Текелије — а лик овога великога родољуба треба да има не само свака српска кућа, него и свака српска школа, сваки просветни завод. За малену своту од 1 фор. моћиће га набавити свако — а набавком том допринеће и своју лепту, да се што скорије оствари жеља Текелијина, коју смо изложили.

Ако овај позив надзорништва Текелијиног завода нађе одзива у српскоме свету — надзорништво је наумило, да умоли „Српску Матицу“ и да она одреди, *који ликови да се испуни за „Пантеон Текелијинога завода“* — па чим се прибере довољна свота, да *израду ових ликова повери српским сликарима и уметницима.*

Све да апстрахујемо, да је подизање „Пантеона“ жеља Текелијина — коју са мало пијетета и добре воље можемо лако испунити — галерија ликова славних Срба, заслужних за просвету српскога рода, кадра је да уздиже душу младих Срба овде у туђини, да се и они у животу и раду угледају на ове српске бесмртнике.

У данашњем кобном времену треба да нам је прва и стална брига како ћемо своју народност обезбедити — да не подлегне јакој навали туђе културе.

С. В. П

ЛИСТИЋИ.

Г Л А С Н И Ћ.

„Матица Српска“. Књижевно одељење држало је 12 (24.) јануара о. г. ванредну седницу, на којој се решавало о издавању књига за народ а трошком из прихода фонда Пере Кољевића. Ово је врло важно за цео народ наш и пре него што изађе позив и проглас свима књижевницима и народу од „Матице Српске“, јављамо укратко, шта се и како се мисли издавати. Цел је, да се народу помаже и морално и материјално и здравствено. Ово ће се радити у чланцима и расправама а може се радити и у поучним приповеткама. Дела се траже оригинална, но могу бити и прерада и преводи. Код превода и прерада мора се навести извор. Језик треба да је чист, разумљив а слог кратак. У текст ће моћи уловити и слике, где устреба. Књижице ће носити име: Књиге за народ и на свакој ће стајати, да је издана трошком фонда Пере Кољевића и у свакој ће на првом листу бити лик задужбинара Петра Кољевића у лавореву венцу. Свака два месеца изаћиће по једна књига у 4000 примерака; неће бити већа од четир штампана табакца а не мања од два. У прву књигу ућиће на прво место животопис Пере Кољевића. Уређивање се поверава одбору од пет чланова. Састајаће се одбор свака два месеца и о свом делању извештаваће књижевно одељење. Чланови одбора обављаће засада то звање из почасти. За превод и прераду плаћаће се по штампаном табакцу највише до 10 фор, а за оригинал до 20 фор. Чим која књига буде го-

това, разаслаће се на све стране а растуривање поверава се Арси Пајевићу у Н. Саду. Где ће се пак штампати, о том ће се постарати управни одбор „Матице Српске“. Прва књига изаћиће, ако је могуће, о Ускресу. Међутим ће у току године ипак шест књига света угледати. Цена ће свакој књизи бити 10 новчића. У редакциони одбор изабрани су: Натопевић, Дера, Рајковић, Хаџић и Савковић — У суботу 19. о м. п. н. држао је књижевни одбор седницу под председништвом проф. Свет. Савковића. На тој су седници осим мањих предмета решени редом ови предмети: 1. Примљена је за Летопис и са 12 фор. награђена критика Мите Петровића на француско дело Ј. М. Жујовића: *Les roches des Cordillères*, које је лане изашло у Паризу. 2. Две књижице песама, које је послао за Летопис Иван Мартиновић из Башахида, дате су на оцену члану Милану Савићу. 3. На препоруку уредникову примљен је за Летопис и са 45 фор. награђен поднесак Мите Поповића, у коме је кратак животопис Богобоја Атанацковића или управо занимљиви податци о његовом животу. 4. Издања је на оцену Борђу Рајковићу збирка приповедака, које је по Горњој Крајини скупио Владимир Красић и поднео за Летопис. 5. Роман неименованог писца под насловом: „Патница“, који је поднесен, да се награди и мимо расписане награде према овлашћењу од стране главне скупштине, издан је на оцену Милану Андрићу у Новом Саду и Павлу Марковићу у Карловцима. 6. Спев Јов. Поповића-Липовца са Цетинја под насловом: „И-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

дајица“ издан је члану Јовану Грчићу на оцену. 7. По оци Аркадије Варађанина одбијено је Кончарево дело: „Хенрик Песталоци“, јер не одговара ни потреби, ни цели, којој је намењено, а има много и формалних и стварних погрешака. За читање и оцену одређено је Аркадији Варађанину 10. јор. 8. По оци члана Јована Грчића одбијене су позоришне игре Васе Димитријевића: „Бачки нотарош“ и „Светолик и Зораида“. 9. Исто је тако одбијена и „Вештица“, прилогка неименованог писца, према оци члана Милана Савића. 10. На ову је седницу још Стеван В. Поповић поднео предлог, да се изради план, како да се систематски покупе по народу самосвојни називи оруђа ратарских и др. у интересу што потпуније лексикографије, даље да се сачува, што се знаде још о појединим местима, породицама и т. д. јер се то почиње губити, како туђинштина све већа отима маха. О томе се није могло донети никакво решење, јер се према средствима, којима се располаже, не би могло латити тога посла с изгледом на икакав успех.

(XII. гимназијска беседа у Новом Саду.) Као са свима досад тако и са овом, дванаестом по реду беседом и игранком била је публика задовољна. Програм је био разноврстан: певало се, свирало се у клавир, певало се соло, а певало се и уз гусле и декламовало се. Ученици се трудили, да званице своје задовоље сваком пијесом редом. Да су ово и учинили, знак је то, што су после сваке песме редом били изавивани, да ју понове. Ученици нису понављали старе, него су нове песме певали. У гласовир је свирала гђца Олга Јефремовића и ученик VII. разреда Стеван Адамовић. Слушаоце су потпуно задовољили. Гђци Олги Јефремовића захвални су ученици, што се драговољно примила, да суделује на њиховој забави. Живела! Соло се особито допало; тако и гусле на и декламација. Гимназијске беседе јасан су доказ, да се у гимназији новосадској негује лепа вештина: песма и музика. Морална је добит дакле у томе. Али има још једне велике моралне добити. Приход од беседа намењен је као припомоћ сиротим а добрим ученицима гимназије новосадске. Досад су већ многи и многи ученици добијали припомоћ и тако лакше науке на гимназији свршили, а добијале и одсад. Сви, који долазе на ове забаве, уживају у лепој песми, свирци, декламацији али и чине и добро и племенито дело; сви, који прилажу на ове беседе, потпомажу добре ученике гимназијске. Са малим даром за беседе са свију страна, а највише из Новог Сада, чини се велико и племенито дело. Идова беседа, као и све друге досадање, донеће леп чист приход. Нека је дакле хвала свима посетиоцима, нека је хвала свима приложницима на дару њихову! Забаве са племенитом целиу посећивати треба, на такве забаве треба прилагати! Сваком прилагачу рећи ће се лепа хвала. Сваки ће прилагач у души уживати, да је и он помогао, те се ваљан и добар ученик издржао учећи гимназију.

С. М.

(Гимназијска беседа у Карловцима.) У корист сиромашним ученицима српске гимназије карловачке приређује се на дан св. Три јерарха беседа с игранком, на којој ће уз гимназијске ученике суделовати још и гђца Десанка Барићка, гђца Милана Костићева и српско црквено певачко друштво. Гимназисте ће у мешовитом лику певати сами две песме и то: „Воскресеније твоје“ — како га је удесио Л. Штирски, и „Боже живи“ од Товачовског. Заједнички ће збор срп. пев. друштва с мешовитим ликом гимназијских ученика певати такођер две песме и то: „Јунаков сан“ од Сладека и „Завршни збор из „мајске ноћи“ од Л. Штирског. Гђца Костићева свираће на гласовиру фантазију једну из

Вердијевог „Трубадура“ а гђца Барићка фантазију из Гунодовог „Фауста“. (У програму не стоји ни код једне од тих двеју пијеса, чије су управо фантазије, ко их је удесио, а то се мора замерити. Исто је тако требало рећи, какву ће солопесму певати гимназиста Сава Поповић, јер је овако програм некако крв, непотпун.) Још ће на беседи декламовати гимназиста Јован Милић народну песму: „Роштво Јанковића Стојана“. — С обзиром на одиста племениту цели желимо са своје стране беседи тој најповољнији успех.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште у Панчеву) Из Панчева нам пишу: „Наше мило нам народно позориште дошло је у очи Богојављења, и ми му се из свег срца зарадовасмо, јер смо уверени, да ће нам за време бављења свога пружити заиста лепе прилике племенитој забави и уживању. На дан Богојављења отпочела је позоришна дружина низ својих представа ево овим редом: Прва представа беше: „Стеван, последњи босански краљ“ од М. Поповића; II. 7. јануара „Краљевић Марко и Арапин“ написао А. Николић; III. 9. јануара „Фуршамболови“, с француског превео Бранко Мушички; IV. 10. јануара „Библиотекар“ с немачког превео Б. Галац; V. 12. јануара „Адријена Лекуврерова“ (први пут), с француског превео К. Н. Х. VI. 13. јануара „Милош Обилић или бој на Косову“ од др. Јована Суботића; VII. 14. јануара на дан св. Саве ванредна представа за свуколику школску младеж: Први чин из дела „Вампир и чизмар“, и први чин из „Зидања Раванице“, с декламацијом и сликама српских краљева. Представа ова била је многобројно посећена како од стране родитеља, тако од стране деце. Немогуће је описати радост и уживање, које се разливало на лицу дечијем, а које је достигло врхунац свој, када сви скупа једнодушно отпевасмо „Ускликимо љубављу“. Привор је то био, који је сузе из очију мамио, величанствен као и светитељ Сава, чију успомену српски народ тако лепо слави и прославља. VIII. 16. јануара „Проводације“ од М. Савића и IX. 18. јан. „Лудвиг XI“ (први пут), превео Ј. Ђорђевић. Месни позоришни одбор, а и чланови позоришне дружине, чине од своје стране све и сва, да публику и грађанство наше задовоље. А публика и грађанство? С поносом смео рећи, да је одив такав, какав се само пожелити може. Љубав, поштовање и родољубље према просветним институцијама народа нашег, старе су и делом засведочене врлине Панчеваца. Ових осам представа донеле су 1123 ф. 10 н, што просечно чини на сваку представу 140 ф. 38 н. О члановима позор. дружине и о њиховом труду — други пут.

— 0 —

(Нова хрватска опера) Зајц је довршио своју нову оперу те ће се први пут певати у народном позоришту у Загребу већ концем фебруара о. г. Зове се „Златка“ а либрето је саставио млади хрватски песник Харамбашећ.

ЌЊИЖЕВНЕ НОВОСТИ.

— Иваша су: „Dila dramatičká, napsal František Ruth“. У тој су збирци три комада: шаљива игра „Olymp“, драма „Kniže Razumovskij“ и шаљива игра „Démantový prsten“. Критика каже, да су сва три комада врло добра, дикција је у њима сасвим коректна а и на поворици ће имати зацело успеха. Писац је нова снага, али је у та три комада показао одлучна дара а и техничне окретности и сигурности.

— Од Јана Неруде изашле су неки дан у другом издању: „Povídky Malostranské“. То је збирка лепих приповедака.

— Од нове године излази у Минхену реалистичан недељни часопис „Die Gesellschaft“ за књижевност, уметност и јаван живот, под уредништвом М. К. Конрада. Тај лист има врло ваљан правац. Немилостиво тамани све, што је велико а шупље. Конрад је по себи већ познат рецензент, ком није никад импоновала звучна фраза. Међу сарадницима видимо Брауна, Грајфа, Золу, Линга, Мајснера и друге.

— Едуард Енгел, који је написао историју француске књижевности, написао је сад и психологију француске књижевности. Критика хвали то дело.

— Између Немачке и Белгије, Немачке и Италије склопљен је уговор ради очувања књижевних радова. Тај уговор ступио је новембра 1884. у живот.

— Библијски роман! Др. С. Манделкерн, знаменити зналац јеврејске филологије, написао је роман „Тамара“. Дело је ваљано. Референт тога романа вели, да ћемо скоро добити роман: „Нека буде светлост! Божанствен роман из хаоса“. Било би и вредно

ЧИТУЉА.

Ових је дана умр'о француски писац Edmond About, који је свог века написао врло много романа, новела, козе-рија и цртица. Издавао је и уређивао и политични лист: „Le XIX. siècle“ (деветнаести век) и ту је топло заступао интересе славенске. У нас је с пишчевом дозволом превела Милка Гргурова две његове приповетке, којима је наслов „Маркивина мати“ и „Ујак и нећак“, и издала их у књизи: „Париски бракови“. Та је књига изашла у Београду 1883. Абу се родио 1818. у Dieuze'у у Лотарингији а умр'о је у Паризу 17. јануара 1885.

Умр'о је ових дана Г. Каркано, талијански песник, који је превео Шекспирове драме на талијански те именован био потпредседником енглеског Шекспирског друштва.

А. Е. Одињец (Odyniec), пољски књижевник, умр'о је ових дана у 81. години свог живота. Писао је лепе баладе, драме а и преводио са енглеског и немачког.

С М Е С И Ц Е.*

(Жена не може лако мужу угодити). Шта и шта не иште муж од жене своје па врло често и оно, што се ни најмање не слаже и — опет жена мора за све бити. Тако је човеку по вољи, кад му жена разуме све, што је узвишено, кад је жена појетична, али — и кад разуме добро спремати, и кад зна лепо кувати. Воли муж, кад се његовој жени чуде, како је разумна, али — према њему мора бити повизна и учтива. Лепо је, кад је жена њежна и ватрена, али — и снисходителна. Наивна и безављсна треба да је жена, али — и јуначна. Кућу да удешава све најлепше и најгодније, али — опет да не троши много. Мило је мужу, кад му је жена изобразена, начитана, али — и кад је проста, чедна и умиљата, природна. Радује се муж, кад му се жена сваком допада, али — сачувај боже, да јој то когод пред мужем каже. Не воли муж, кад му се жена меша у његове послове, али — опет мора за тим ићи, да му помогне у свему. За мужа се има жена излагати и неприликама и — опет не сме се нимало заплести у чему год. Особито пада у очи, како жена мора гледати погрешке мужевљево па трити, да је и неверан и — опет држати, да је он идеал од човека и љубити га неописано.

*) У прошлом се броју у „Смесицама“ поткрала погрешка. Где се говори о Шекспировим делима, каже се тамо, да има мњења, е је Ватон написао та дела, а треба да стоји Бакон (Bacon).

БИБЛИЈОГРАФИЈА.

Басне Доситејево, прерађене и приређене. Издање срп. књижаре браће М. Поповића, у Н Саду 1884. Стр. 99. Цена 35 новч.

Вардар. Календар за просту годину 1885, која имат 365 дни. Година четврта. Во Беч. Цена један грош Стр. 48.

ОДГОВОР УРЕДНИШТВА.

Р. М. И. у К. „Снегу“ је отприлике исту такву поруку дао немачки песник Вилхелм Милер. Наш је Змај ту поруку препевао. Ако вас не мрви, нађите 3 број „Јавора“ од год. 1874. па ћете се уверити.

ИЗЈАВА.

У првом броју овогодишњег „Стармалог“ изашла је белешка, која као да хоће да худи „Стражилову“. Белешка је доста нејасна и магловита па ипак из ње провирује злурадост. Чисте побуде, са којих смо покренули „Стражилово“, гоне нас да се једаред за свагда најозбиљније оградимо против сваког подваљивања а бројеви и течајеви „Стражилова“ потврдиће све оно, што смо народу обећали, кад смо лист покренули.

Дружина око „Стражилова“.

САДРЖАЈ: Две песме † Јована Грчића-Миленка (још досад нештампане). Из „Пролећа“: Две гранчице. Из „Пламенова“: Звоно. — Врачара, приповетка М. Ј. Илија. — ? песма од — Ћ. — Разни путеви, приповетка Милана Савића. (Наставак). — Куд си сада — од Петефије, превео Б. Бранчић. — Најстарије српске народне песме, упоређене са бугарским, од Ђорђа Магарашевића (Наставак) — Како је унутра у земљи. Од Мите Петровића. — Подлистак: Културна писма „Стражилову“. I. Од С. В. П. — Листићи: Гласник. — Повориште и уметност. — Књижевне новости. — Читуља. — Смесице — Библијографија. — Одговор уредништва. — Изјава дружине око „Стражилова“.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.